

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA TURLI YOSH GURUHLARIDA INTELLEKTUAL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Ergalieva J.A.

*Aziniyoz nomidagi NDPI «Maktabgacha ta'lim»
kafedrası oqituvchisi*

Tayanch so'zlar: aqliy, tahlil qilish, fikr yuritish, mulohaza qilish, yodda saqlash, qiziqish.

Ключевые слова: мыслить, анализировать, думать, рассуждать, иметь в виду, интерес.

Key words: think, analyze, consider, reason, keep in mind, interest.

Резюме:

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual rivojlanishida ta'lim jarayonining, bolaning aqliy salohiyatini rivojlantirish fikrlash ko'nikmalarini va tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan. Turli yosh guruh bolalarida intellektual ko'nikmalarni rivojlantirish muhokama qilinadi.

Резюме:

В статье основное внимание уделяется образовательному процессу интеллектуального развития дошкольников, развитию умственного потенциала ребенка, формированию умений и навыков мышления. Обсуждается развитие интеллектуальных способностей у детей разных возрастных групп.

Summary:

The article focuses on the educational process of intellectual development of preschoolers, the development of the child's mental potential, the formation of thinking skills and abilities. The development of intellectual abilities in children of different age groups is discussed.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual rivojlanishida ta'lim jarayonining, bolaning aqliy salohiyatini rivojlantirish, fikrlash ko'nikmalarini va tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan asosiy qismi bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, bu davrda bolalarning aqliy qobiliyatlari va qiziqishlari turli yosh guruhlarida turli xil darajada bo'ladi va ta'lim jarayonini har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish zarur hisoblanadi.

Bolalarda intellektual ko'nikmalari muammolarini tahlil qilishi, aqliy vazifalarni bajarishi, fikr yuritishi, mulohaza qilishi va yodda saqlash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ko'nikmalar maktabgacha yoshdagi bolalarda

turli xil mashqlar va ta'limiy faoliyatlar, o'yinlar orqali shakllanib boradi. Turli yosh guruhlari bolalarining rivojlanish tezligi har xil bo'lishi mumkin, shuning uchun bu jarayonda individual yondashuvni talab etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har bir guruh bolalarining ehtiyojlari va imkoniyatlari turli darajada bo'ladi:

Kichik yosh guruhi (3 - 4 yosh) bo'lib - bu yoshda bolalarning asosiy intellektual rivojlanishi hissiy taassurotlar va o'yinlar orqali amalga oshiriladi. 3-4 yoshli kichik guruhi bolalarining diqqat va xotira qobiliyatlari asosan rivojlanish bosqichida bo'lib bunda bolalar ranga, shaklga va buyumlarning o'zaro munosabatiga e'tibor qarata boshlaydi. Shuningdek, bu yoshda rivojlantiruvchi o'yinlardan, qurish-yasash o'yinlaridan va ranglar bilan mashqlarolib borishda bolaning aqliy salohiyatini oshirishga yordam beradi va bunda oddiy mantiqiy tuzilmalarni tushunishlari ham mumkin bo'ladi.

O'rta yosh guruhi 4-5 yoshli bolalari bo'lib, bu yoshda allaqachon yodda saqlash qobiliyatini ancha rivojlantirgan bo'ladi. Ular mantiqiy aloqalarni tushunishni boshlaydilar, masalan, ob'ektlarni turkumlarga ajratishni, o'xshashlik va farqlarni topish mashqlarini bajarishga qobil bo'ladilar. Matematika, gaplar tuzish, qisqa hikoyalarni aytib berish yoki hal qilish orqali bolaning fikrlash qobiliyatini shakllantirish mumkin. Bu bosqichda intellektual o'yinlar, boshqotirmalar va savol-javoblar bolalarning tafakkurini oshirishga xizmat qiladi.

Katta yosh guruhi 5-6 yoshli bolalar bo'lib, bu yoshda bolalar murakkabroq mantiqiy tuzilmalarni tushunishni boshlaydi. Ular matematik tushunchalarni, vaqtincha bo'lgan hodisalarni tushunishga qodir bo'ladi. Shuningdek, uzoq vaqt mobaynida bolalar diqqatini bir faoliyatga qaratgan holda ishlay oladilar. Katta yoshdagi bolalarda aqliy jarayonlar, masalan, muqobil variantlarni tahlil qilishlari, sabab va oqibat aloqalarini tushunishga undovchi vazifalar juda foydali bo'ladi. Ushbu yoshda ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi o'yinlar, kitob o'qish va turli ma'naviy mashqlar bolalarning intellektual rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual ko'nikmalarini rivojlantirishda quyidagi usullardan foydalaniladi:

Rivojlantiruvchi o'yinlarda bolalar mantiqiy qatorlarni to'ldirish, logik o'yinlar, pazllar va qurish o'yinlari bolaning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Mul'timedia texnologiyalarida bolalar uchun mo'ljallangan mul'timediya vositalarida tasvirlar, videolar orqali tushunchalarni vizual tarzda o'rganish bolalarning xotirasi va tahlil qilish qobiliyatini oshiradi.

Kreativ mashqlarda bola rassomlik, musiqa, qug'irchoq o'yinlari kabi ijodiy faoliyat bolalarda fikrlash doiralarini kengaytirishga yordam beradi.

Savol-javobda bolalarga savol berish orqali ularning mulohaza qilish qobiliyatini oshirish va turli aqliy jarayonlarga e'tibor qaratish muhimdir.

Har bir bolaga individual yondashuv bolalarning intellektual rivojlanishida individual qobiliyatlarini hisobga olish zarur. Har bir bola har xil tezlikda rivojlanadi, shu sababli ta'lim jarayonini moslashtirish lozim. Bolaning qiziqishlari va qobiliyatlariga ko'ra mashg'ulotlarni tanlash va u bilan ishlash intellektual rivojlanish jarayonini samaraliroq qiladi.

Tayarlov guruhida 6-7 yoshli bolalari bo'lib, bu yoshda bolalar maktabga tayyorgarlik ko'rishlari va asosiy ijtimoiy, aqliy va intellektual ko'nikmalarni shakllantirishlari zarur. Intellektual ko'nikmalarning rivojlanishi bolada fikrlash, yodda saqlash, tahlil qilish, muammolarni yechishda va yangicha g'oyalarni qabul qilish qobiliyatini oshirishga qaratiladi.

Tayarlov guruhi bolalarining intellektual rivojlanishida - aqliy faoliyati yuqori darajaga ko'tariladi. Ular juda ko'p axborotni qabul qiladi va qayta ishlash qobiliyatiga ega bo'ladi. Bolalar maktabga tayyorgarlik jarayonida turli hil mashqlar va o'quv jarayonlari orqali bilim olishga tayyor bo'la boshlaydi. Intellektual rivojlanishda bolalar mantiqiy bog'liqliklarni tushunishga o'rganadi, masalan, ularda sabab va oqibat aloqalarini tushunish qobiliyati shakllanadi. Xotirani rivojlantirish orqali yodlash qobiliyati ancha rivojlangan bo'lib. Bolalar qiyinroq matnlar va faktlarni yodda saqlashga qodir bo'ladi. Bolalar tahlil qilish orqali turli vazifalar va muammolarni tahlil qiladi, to'g'ri va noto'g'ri qarorlar o'rtasidagi farqni tushunishni o'rganadi. Tasavvur va ijodkorlikda esa bolalarning tasavvur qilish qobiliyati rivojlanadi, bu o'z ornida ularga yangicha yechimlarni va g'oyalarni yaratish imkonini beradi.

Tayarlov guruhi bolalarining intellektual rivojlanishi maktabga tayyorgarlik jarayonining bir qismi bo'lib, quyidagi vazifalardan iborat:

Matematik tushunchalarda bolalar raqamlar bilan ishlashi, qiymat va miqdor tushunchalari, qator va jadvallar bilan ishlash qobiliyatini rivojlantirish.

Til va nutqni rivojlantirishda nutqiy va yozuv qobiliyatlarini shakllantirish, bu esa bolalarda maktabda yozishda, o'qishda muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi.

Bolalarda diqqatni jamlash orqali uzoq muddatli diqqatni bir faoliyatga jamlashni o'rganishlari, chunki bu maktab darslarida samarali ishtirok etishlari uchun zarur hisoblanadi.

Mulohaza va tahlil qobiliyatida muammolarni tahlil qilishda, ularga to'g'ri yechim topish qobiliyati oshirishlari zarur.

Tayarlov guruhi bolalarining intellektual rivojlanishini ta'minlash uchun turli xil ta'limiy o'yinlardan, metodlardan foydalanish mumkin. Masalan, matematik o'yinlar va boshqotirmalar orqali bolalarda mantiqiy va matematik fikrlashni rivojlantirish uchun turli matematik o'yinlar va vazifalarni bajarishlari mumkin. Bu o'z ornida raqamlar bilan hisoblashni o'rganadi, mantiqiy qatorlarni to'ldirish kabi mashqlarni amalga oshiradi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun topshiriq va topishmoqlar mashqlari orqali bolalar mantiqiy aloqalarni topish, olingan ma'lumotlarni tahlil qilishi va solishtirish, ob'ektlarni tasniflash, ularning umumiy xususiyatlarini aniqlash, umumlashtirishni o'rganadi. Boshqotirmalar intellektual - o'yinlarning juda mashhur turi bo'lib, bolalar va kattalar uchun mos keladi. Qiziqarli mantiqiy topshiriqlar, murakkab topishmoqlar, fikrlashni rivojlantirish uchun mustaqil mashqlar (anagrammalar, turli krossvordlar, Skrabble, Sudoku va boshqalar) va har xil turdagi ko'plab simulyatorlar (mantiqiy ramka, rubik kubik, mantiqiy ilon va boshqalar) mavjud. Diqqat va fikrlashni rivojlantirish uchun o'yinlar va mashqlar esa maktabgacha yoshdagi bolalarning ongini, fikrlashini va e'tiborini ko'chaytirish imkonini beradi.

Bolalar o'qish va hikoya qilishlari uchun qiziqarli, yodda qolarli hikoyalarni o'qish, ularga savollar berishda bolalarning tafakkurini rivojlantiradi, tasavvurini kengaytiradi. Har bir hikoyadagi personajlar va voqealarning bog'liqligini tushunishda bolalarning tahlil qilish qobiliyati shakllanadi.

Bolalarni turli muammolarni yechishga yo'naltiruvchi o'yinlar orqali ularda muammolarga turli yechimlarni topish qobiliyati rivojlanib, bu jarayonda bolalarga savol-javob yo'li bilan turli yechimlarni topishga yordam berish mumkin. Rassomlik, qo'lda yasash va tasviriy san'at, kreativ faoliyat orqali bolalar o'z tasavvurlarini rivojlantirishlari va yangi g'oyalar yaratishlari mumkin. Bu ularning ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Tayarlov guruhi bolalari maktabga tayyorgarlik jarayonida intellektual ko'nikmalarni shakllantirib, ular maktabda yaxshi natijalarga erishishlari uchun mustahkam asos yaratiladi.

Xulosa qilib aytadigan bulsak, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi ularning kelgusidagi ta'lim olish jarayoni uchun mustahkam asos yaratadi. Bolalarning yosh guruhlariga ko'ra individual yondashuv va turli o'yinlar, mashg'ulotlar orqali bolalarda aqliy qobiliyatlari rivojlantiriladi. Ta'lim jarayonida qiziqarli va rivojlantiruvchi faoliyatlardan foydalanish bolalarning fikrlash salohiyatini oshirishga yordam beradi. Tayarlov guruhi bolalarining intellektual rivojlanishi ularning maktabda muvaffaqiyatli o'qishlari uchun zarur bo'lgan asosiy jarayondir. Turli xil o'yinlar, mashqlar va ta'limiy faoliyatlar

orqali bolalarning fikrlashi, yodlashi, mantiqiy va matematik qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 сентябрдаги “Мақтабгача таълим тизимини бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3955-сон қарори.
2. Sh.Sodikova. Maktabgacha pedagogika (Darslik)(To'ldirilgan qayta nashr). - T., 2017.
3. A.Бекимбетова, Ж.Ергалиева. Development of intellectual and cognitive skills in preschool children through improvement of pedagogical potential- European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA) 28.09.2021-йил
4. J.A.Ergalieva “Мақтабгача yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi” Zamanagóy mektepke shekemgi tálim: tájriybe, mashqalalar,rawajlanıw keleshegi» atamasındađı Xalıqaralıq ilimiy-ámeliykonferenciya materialları toplamı. Nókis-2024-j.
5. G.R To`xtasinova, T.I. O`rmonova, «Bolalar bog`chasida intellektual psixologik o`yinlar» T.:2005(4-5)
6. Волков, С.В. Умственное воспитание дошкольника [Текст]/С.В. Волков // Дошкольное образование. 2016- №12- С. 9-12.